

YUVARLAK MASA

Türkiye’de Erken Çocukluk Eğitimi ve Bakımı: Mevcut Durum ve Öneriler

21 Haziran 2017’de OECD tarafından yayımlanan Güçlü Bir Başlangıç (Starting Strong) raporu, ilk defa uluslararası bir karşılaştırma yapmak üzere erken çocukluk eğitimi ve bakımı için bir çerçeve çizdi. Rapor kapsamında erken çocukluk eğitimi ve bakımına dair tüm göstergeler bir araya getirildi ve böylece erişim, yönetişim, eşitlik, finans, öğretim programları, eğitim personeli ve ebeveynler dâhil olmak üzere bu yaş grubunu doğrudan etkileyen temel meseleler derinlemesine ele alındı. Erken çocukluk eğitimi ve bakımına ilişkin tartışmaları veri temelli olarak beslemek ve bu tartışmaları analiz-sentez seviyesine çekmek amacıyla TEDMEM tarafından “Güçlü Bir Başlangıç 2017: Erken Çocukluk Eğitimi ve Bakımı” başlıklı bir değerlendirme yayımlandı. İlgili çalışmada öne çıkan bulgu ve analizler ile Türkiye özelinde değerlendirme ve politika önerilerine yer verildi. Ancak fiili durumda erken çocukluk eğitimi ve bakımı hizmetlerinin iyileştirilmesi için hangi konu ve alanların öncelikli olduğunun tespit edilmesi gerekliliği bir diğer önemli husus olarak karşımızdaydı.

Görüş alış verişleriyle derinleştirilmesine ve detaylı alışılmaların yapılmasına ihtiyaç bulunan bu konuların belirlenmesinde bir adım atmak düşünceşiyle 17 Ağustos 2017’de paydaşlarımızla bahsi geçen OECD ve TEDMEM çalışmalarını odağa alan bir yuvarlak masa toplantısı gerçekleştirdik. Toplantıda öne çıkan tespitleri ve politika önerilerini tüm paydaş ve takipilerimizin dikkatine sunarken katılım ve katkılarından dolayı UNICEF’ten Brenda Haiplik, Doç. Dr. Mehmet Buldu ve Derya Dostlar’a, Eğitim Reformu Girişimi’nden (ERG) Dr. Aysel Madra’ya, İstanbul Aydın Üniversitesi’nden Prof. Dr. Belma Tuğrul’a ve TED Üniversitesinden Yrd. Doç. Dr. Adile Gülşah Saranlı’ya teşekkür ederiz.

Katılımcıların toplantıda dile getirdikleri hususlar, görüşler ve öneriler TEDMEM tarafından bütünleştirilerek aşağıda sunulmuştur. Aşağıda sunulan görüş ve önerilerin Türkiye’de erken çocukluk eğitimi ve bakımı kapasitesinin geliştirilmesi için başlangıç düzeyinde atılacak adımlar hakkında araştırmacılar, politika yapıcılar ve uygulayıcılar için önemli ipuçları sağlaması beklenmektedir.

Erken ocukluk eğitimi ve bakımı, anne-ocuk sağlığını da içine alan bütünsel bir süreçtir.

Toplumdaki yaygın kanının aksine erken çocukluk eğitimi ve bakımı, sadece ilkokul öncesini veya 3-5 yaş aralığını kapsayan bir süreç değildir. Anne karnında geçirilen süre de dâhil olmak üzere çocuğun doğumundan ilkokula başlayıncaya kadar geçen sürenin bütünü, erken çocukluk eğitimi ve bakımı hizmetlerinin kapsamındadır. Çocuğun sağlığı, gelişimi, eğitimi ve korunmasını ilgilendiren bu süreç, anne-ocuk sağlığını da dikkate almak durumundadır. Zira ocuğun iyi olma hali, anne sağlığından bağımsız değildir. Bu sebeple geliştirilecek olan tüm politika, strateji ve plan önerilerinin anne-ocuk bağıyla birlikte ilkokul öncesi dönemini bütünsel olarak ele alması önemsenmelidir. Bu yaklaşımdan hareketle erken çocukluk eğitimi ve bakımı, yalnızca eğitim politikalarının bir alanı ve konusu değil; aynı zamanda kadın, aile, nüfus, sosyal güvenlik ve istihdam politikalarının birer parçası olarak konumlandırılabilir. Böylesi bir ilişkisellik ise, söz konusu hizmetlerin sağlanması rolü olan yönetsel birimlerin birbirlerini tamamlayıcı ve destekleyici politikalar yürütmelerini ve bu politikalara dayalı olarak faaliyette bulunmalarını mümkün kılacaktır.

Türkiye’deki erken çocukluk eğitimi ve bakımı uygulamalarına bakıldığında, 0-3 yaş çocuklarını kapsayan kamu hizmetlerinin bazı kamu kurum ve kuruluşlar bünyesinde açılan kreş ve gündüz bakımevleri ve kurum yuvaları ile sınırlı olduğu görölmektedir. 5.5 yaş ve sonrası için ise ilkokula başlamanın en yaygın ve “makul” seçenek olduğu bir model bulunmaktadır. Okul öncesi dönemde her bir yılın farklı bakım ve eğitim ihtiyaçlarına cevap vermesi, tüm sürecin ise anlamlı bir bütün halinde işleyerek ilkokula hazırlayan bir yapı üzerine kurulması gerekmektedir.

Bu noktada erken çocukluk eğitiminin bakanlık düzeyindeki yönetsel işleyiş ve süreçlerin etkililiğinin yeniden gözden geçirilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Erken ocukluk bakım ve eğitim hizmetlerinin entegre sistemler olarak yürütölmesi ve tek bir bakanlıkta toplanması, pek çok ölkede daha olumlu çıktıların oluşmasını sağlamış ve verimi artırmıştır. Bugün OECD ölkelerinin hemen hemen yarısında entegre bir erken çocukluk eğitimi ve bakımı sistemi kurulmuştur. Entegre sistemlerde, erken çocukluk eğitimi ve bakımı hizmetleri bir bakanlığın veya bu amaçla kurulmuş bir kamu otoritesinin sorumluluğundadır ve programlar erken çocukluk eğitimi ve bakımının tamamını kapsayacak şekilde bütünsel olarak düzenlenmektedir. Bu durum, özellikle 3 yaş altı çocukların erken çocukluk eğitimi ve bakımına erişiminin artırılması, eğitim personelinin niteliğine ilişkin standartların yukarı çekilmesi, personelin çalışma koşulları ve statüsünün iyileştirilmesi gibi alanlarda etkili olmakta; farklı yaş gruplarında çocuklar için benzer standartlarda eğitim ve bakım hizmetlerinin garanti altına alınması, çocuklar için diğer öğrenim kademeleri arasında gelişimsel açıdan daha kolay ve daha yumuşak bir geçişin sağlanması, maddi olarak da daha karşılanabilir bakım ve eğitim hizmetlerinin oluşması gibi avantajlar yaratmaktadır.

Sistemlerin entegre edilmediği ölkelerde ise, özellikle 3 yaş öncesi eğitim ve bakım hizmetleri sosyal politikalar bakanlığına bağlı iken 3 yaş ve üzeri çocukların eğitimi ve bakımı eğitim bakanlıklarının sorumluluğundadır. Dolayısıyla, Türkiye gibi erken çocukluk eğitimi ve bakımı hizmetlerine ilişkin entegre olmayan sistemlere

sahip ÷lkelerde, farklı yaş aralıklarındaki çocuklar için farklı standartlarda hizmetlerin sunulması yaygın bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de erken çocukluk eğitiminin tek bir bakanlık sorumluluğunda bütüncöl ele alındığı ve koordine edildiğı, diğér bakanlıkların ise destekleyici rol oynadığı entegre bir sistem, bu kademedeki hizmetlerin niteliğini yukarıda sözü edilen birçok alanda olumlu etkileyebilecektir.

Öneriler

- Erken çocukluk eğitimi hizmetlerinin mümkün olan en erken dönemde başlatılarak, erişilebilirliğıin sağlanması
- Eğitim, sağık, istihdam ve sosyal politikaların ilişkiselliğinin ve bütüncüllüğünün ne derece sağlanabildiğinin analiz edilmesi ve değérlendirilmesi
- Paydaşların katılımıyla erken çocukluk eğitim ve bakımı için bütünsel bir süreç tasarımının yapılandırılması
- Türkiye’de erken çocukluk eğitimi ve bakımı hizmetlerinin tek bir bakanlığın sorumluluğunda ve koordinasyonunda sürdürülebilmesi için gerekli yönetmelik, yönerge, kanun ve benzeri prosedürlerin tamamlanarak, öncelikli ve ivedi olarak uygulamaya dahil edilmesi

Daha fazla çocuğun erken çocukluk eğitimi ve bakımı hizmetlerine erişmesi ve bu hizmetlere yönelik talebin oluşmasındaki en önemli faktörler ebeveyn eğitimi ve bu yönde oluşturulacak toplumsal algıdır.

Türkiye’de 0-5 yaş arası verilen hizmetler herkes tarafından erişilebilir değildir. MEB 2015-2019 Strateji Planı’nda okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması, okul öncesi eğitime katılımı artıracak hizmet sunum modellerinin çeşitlendirilmesi, imkânları kısıtlı hane ve bölgelerin okul öncesi eğitime erişiminin desteklenmesi, okul öncesi eğitimde ailelere düşen maliyeti azaltacak düzenlemelerin yapılması stratejilerine yer verilmiştir. Yine aynı kapsamda, okul öncesi eğitimde okullaşma geliştirilmesi gereken öncelikli alanlar olarak nitelendirilmiştir. Bunların yanı sıra, okul öncesi eğitiminin yaygınlaştırılması 65. Hükümet Programı’nda da vurgulanmıştır. 2017 yılında da Türkiye’de okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesine ilişkin peş peşe önemli açıklamalar yapılmıştır. Bu konuda, Kalkınma Bakanlığı tarafından yayımlanan 2017-2019 Orta Vadeli Program’da okul öncesi eğitimin 2019 yılına kadar kademeli olarak zorunlu hale getirilmesi hedefine yer verilmiştir. Devamında ise, 2017-2018 eğitim öğretim yılından itibaren pilot çalışmaların başlatılması için Milli Eğitim Bakanlığı yetkilileri tarafından belli illere konu hakkında yazı gönderildiği bilgisi kamuoyu ile paylaşılmıştır. Ancak yapılan bu açıklamalara ve politika dokümanlarında yer alan hedeflere rağmen, okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesi konusunda uygulamanın hangi basamaklar izlenerek gerçekleştirileceği, dahası uygulamanın başlatılıp başlatılmayacağı konusu belirsizliğini korumaktadır.

Ayrıca belirli standartların yakalanarak niteliğin kurumlarca garanti altına alındığı bir denetim ve hesap verebilirlik yapısından da bahsedilememektedir. Erken çocukluk dönemine yönelik sağlanan hizmetlere erişimin ebeveynlerin sosyo-ekonomik düzey ve imkânlarından büyük ölçüde etkilendiği gözlenmektedir. Oysa çocuk merkezli yaklaşımın temel alındığı bir sistem içerisinde söz konusu hizmetler rutin olarak herkes tarafından erişilebilecek düzeyde yaygınlaştırılmalıdır. Tam kapasite ve nitelikli bir yaygınlaştırma elbette zamana yayılarak ve kademeli olarak gerçekleştirilebilecektir. Bu aşamada Türkiye’deki erken çocukluk eğitimi ve bakımının genel durumunu ortaya koyan ve yalnızca nicel değil, niteliksel durumu da detaylarıyla analiz edebilecek profil araştırmalarının yürütülmesi faydalı olacaktır. Benzer şekilde maddi ve maddi olmayan bileşenlerin tespit edilmesini sağlamak üzere kapasite ve altyapı belirleme çalışmaları da bu araştırmalara paralel olarak yürütülmelidir. Böylece erişimin ve niteliğin önündeki engeller tespit edilerek; bütünsel, hedef odaklı ve planlı bir gelişim ve iyileşme sağlanabilecektir.

Erken çocukluk eğitime ilişkin politikalar genel eğilimleri belirlemekte ve uygulamaların esaslarını düzenlemektedir. Fakat bu politikalar doğrudan ailenin erken çocukluk eğitimi ve bakımının önemine yönelik bir anlayış geliştirmesine olanak sağlayamamaktadır. Bu noktada erken çocukluk eğitimi ve bakımı sürecinin çocukların gelişimindeki ve hayatındaki önemini ailelere anlatılması için farklı yöntem ve mecraların kullanılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kapsamda gerçekleştirilecek olan kampanya ve projelerin orta ve uzun vadede erken çocukluk eğitimi ve bakımına ilişkin farkındalık yaratacağı ve okullaşma oranlarını artıracığı düşünülmektedir.

Erken çocukluk eğitimi ve bakımının anne-çocuk sağlığını da içine alan bütünsel bir süreç olduğu tekrar hatırlandığında ebeveynlerin bilgilendirilmesinin farklı katmanlarda, kurumlarda/birimlerde ve araçlarla yürütülmesi düşünülebilir. Ancak buradaki çeşitlilik, bilgilendirici ve eğitici enformasyon ve yönlendirmelerin bir bütün olarak kurgulanmasının önüne geçmemelidir. Söz konusu parçalılık, ailenin ve çocuğun ihtiyaçları göz önüne alınarak bölümler halinde sağlanması ve ailenin o anki koşullarına uygun desteklerin aileye erişimi en kolay ve en hızlı birimlerce verilmesi üzerinden tanımlanmalıdır.

Bireylerin anne baba olmadan önce çocuk gelişimi ile ilgili temel bilgilere sahip olması, çocuğun yüksek menfaati göz önünde bulundurulduğunda bir zorunluluktur. Söz konusu bilgiler, temel ilk yardım bilgileri gibi herkes tarafından bilinmesi gereken ve hayati önem taşıyan pratik bilgiler olarak düşünülmelidir. Bu noktada da ebeveynlerin desteklenmesi için alternatiflerin geliştirilmesi odağa alınarak çeşitli stratejiler oluşturulmalıdır. Yurtdışındaki örneklerde seçmeli ders olarak erken çocukluk ve çocuk gelişimi ve eğitimi

dersleri oluşturulmaktadır. Yurtdişında ve yurtiçindeki bazı üniversitelerde de tüm fakùtelere açık, benzeri kapsama sahip dersler sunulmaktadır. Aile sağlığı ve üreme planlaması, çocuk bakımı ve çocuk gelişimine dair temel ilkelerin ya da pedagojik prensiplerin bireyler tarafından bilinmesi için farklı modeller çoğaltılabilir, paydaşlarca kurgulanabilir ve uygulamaya konabilir. Her toplumsal mesele için bir seçmeli dersin açılması nihai olarak en etkili yöntem olmasa da, Türkiye’de kültürel olarak bilginin eğitim kurumları üzerinden yaygınlaştırılması kolay ve işlevsel bir yöntemdir. Bu konuda yapılacak araştırmalarla, hangi kanallar üzerinden ebeveynlerin desteklenebileceği, hangi alternatiflerin daha etkili olabileceği sınanabilir.

Çocukların gelişiminde ve iyi olma halleri üzerinde ebeveynlerin etkisi ve rolü tartışmasıdır. Dolayısıyla Türkiye’deki çocukların iyi olma hallerinde bir iyileşmenin kaydedilmesi için ebeveyn eğitimlerinin doğrudan etkili olabilecek bir girdi olarak düşünülmesi gerekmektedir. Elbette bu eğitim ve bilgilendirmelerin kamuoyu hedef alınarak yapılması, yani ebeveynlik süreci öncesinde başlaması ve ebeveyn olduktan sonra farklılıkları, talepleri ve ihtiyaçları dikkate alarak toplum temelli bir yaklaşımla devam ettirilmesi, yapılacak uygulama ve faaliyetlerden daha fazla verim alınmasını sağlama potansiyeline sahiptir. Doğum sonrasında günlük yaşam ihtiyaçlarına yönelik pratik bilgilere sahip ebeveynlerin daha bilinçli, doğru ve dengeli yaklaşım ve davranışları, çocuğun iyi olma halinde önemli iyileşmelerin gerçekleşmesine doğrudan katkı sağlayabilecektir. Hastanelerden başlayarak yaygınlaşacak olan bu eğitim hizmetlerinin tercihen yararlanılan ya da ulaşılabilen bireylerin yararlandığı değil, rutin olarak tüm bireylere sağlanan bir kurgusu olmalıdır. Dolayısıyla sağlık çalışanlarından il/ilçe milli eğitim müdürlüklerine(MEM), rehberlik ve araştırma merkezlerinden(RAM) yerel yönetimlere, sivil toplum kuruluşlarından yerel inisiyatiflere kadar tüm paydaşların sürece dâhil edilmesi ve ortak katkı sunulması önemsenmelidir. Aileler için bilgilendirici materyal ve içeriklerin oluşturulması da sürecin önemli bir parçasıdır. Hazırlanan materyallerin toplumda varlık gösteren farklı dillerde ve engelli (işitme engelli, görme engelli vb.) ebeveynleri de kapsayacak şekilde yayımlanarak daha fazla kesime ulaşması garanti altına alınabilir.

Çocukları pasif ve edilgen bir konuma yerleştirmeden ebeveynlerin güçlendirilmesi, yine çocukları güçlendirmek anlamına gelmektedir. Tüm toplumu hedef alan bilgilendirici kampanya ve projelerin yanı sıra gerçekleştirilecek olan uygulama ve faaliyetler, erken çocukluk eğitime ve çocuk gelişimine ilişkin toplumsal algının iyileşmesini destekleyecektir. Bunlar ayrıca kültürel kodların doğru bilinen yanlışları beslemesi, yaygın kanılara dayalı yaklaşım ve davranışların sorgulanmaması gibi engellerin aşılmasını kolaylaştırabilecektir. Çocuk yetiştirmeye ilişkin tutum ve davranışlar genellikle bireylerin kendi ailelerinden gördükleri ebeveynlik modelini yansıtmaktadır. Dolayısıyla ailelerin çocuk gelişimi ve bakımına dair alacağı eğitimler yeni ve doğru yöntemlerin benimsenmesi için yeni yönelimlerin doğmasında ve doğru bilinen yanlışların düzeltilmesinde önemli bir fırsat olacaktır. Okullar, belediyeler, halk eğitim merkezleri veya toplum merkezleri vasıtasıyla bu eğitimlerin gerçekleştirilmesinin avantajları bu süreçte göz önünde bulundurulabilir. Zira bu kurumlar insan kaynağı, altyapısı, fiziki imkânları olan kurumlardır. Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı yaygın eğitim kurumları olan halk eğitim merkezleri de, yaygınlıkları ve işlevleri dolayısıyla önemli birer kaynak olup erken çocukluk eğitimi ve bakımı hizmetlerinde önemli katkılar sağlama imkânına sahiptir. Hali hazırda bu merkezlerde açılan çocuk bakım odaları ve çocuklar ile ilgilenebilecek personellerin bulunması sayesinde ebeveynler eğitim faaliyetlerine katılabilmektedir. Bu sebeple buralarda yapılacak kapasite ve nitelik artıcı düzenlemeler, hızlı ve etkili bir başlangıç yapmak için gerekli zemini oluşturacak ve güçlendirecektir. Her kesimden insana ulaşmayı sağlayacak kaynaklar yaratmak amacıyla kitle iletişim araçları ve sosyal medya etkili sonuçlar elde edilmesini destekleyecektir. Medya dışında kurulacak olan bir yüz yüze iletişim ağı ise mevcut geleneksel ağlar üzerinden de kurgulanabilir. Bu noktada iyi uygulamaların ve örneklerin ön plana çıkarılması planlanabilir, ilgili hizmetlerin önemini vurgulamak için özellikle 0-3 yaş çocuklarda beyin gelişimine dair araştırmalardan yola çıkılabilir ve bu çalışmalaradaki bulgular akademik dilden arındırılarak ebeveynlere aktarılabilir. İlgili politikaların oluşturulmasında da nörobilim ve beyin araştırmalarının referans alınması, erken çocukluk eğitimi ve bakımı özelinde çalışmalar yapılmasının teşvik edilmesi, daha büyük bir ihtiyacı giderebilecektir.

Erken çocukluk eğitim ve bakımına erişimin sosyo-ekonomik düzeye veya toplum içerisindeki avantajlı/dezavantajlı gruplara mensubiyete bağlı olması, bu kademedeki fırsat eşitliğinin sağlanamadığının en temel göstergesidir. Benzeri faktörlerin yarattığı sorun sadece bu kademeye erişimle sınırlı değildir. Zorunlu eğitim kapsamında öğrenciler arasında bu faktörlere dayalı olarak ortaya çıkan akademik ve gelişimsel farklar, ileriki

yıllarda gittikçe derinleşmektedir. Dolayısıyla erken çocukluk eğitimi ve bakımı hizmetlerine dezavantajlı kesimlerin erişiminin öncelenmesi bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle mülteci çocukların nitelikli hizmetlere erişim ihtiyacının daha fazla olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu kademede kapsayıcılık ilkesinin de daha fazla gözetilmesi ve yaygınlaştırma faaliyetlerine hız kazandırılması gerekliliği açığa çıkmaktadır.

Öneriler

- Erken çocukluk eğitimi ve bakımının nicel ve nitel boyutlarıyla durumunu ortaya koyan geniş kapsamlı profil araştırmalarının çok paydaşlı araştırma grupları ile yürütülmesi
- Erken çocukluk eğitimi ve bakımı hizmetlerine yönelik kapasite ve kaynak tespit çalışmalarının gerçekleştirilmesi
- Ailelerin erken çocukluk bakımı, çocuk gelişimi ve temel pedagojik ilkelere dair bilgileri edinmesi için etkili platformların ve kanalların oluşturulması
- Mevcut altyapı ve kaynakların ebeveyn eğitimleri için nasıl işlevsel hale getirilebileceği üzerine kapsamlı çalışmaların gerçekleştirilmesi
- Erken çocukluk eğitiminin önemine ilişkin toplumsal farkındalığın oluşturulmasına yönelik iletişim planlarının hazırlanması
- Toplum temelli, kapsayıcı uygulama ve projelerin geliştirilmesi; mevcut iyi örneklerin görünürlüğünün ve yaygınlaştırılmasının sağlanması

Erken çocukluk eğitimi ve bakımı hizmetlerine erişim; ebeveynlerin, özellikle kadının, istihdam durumu ile doğrudan ilişkilidir.

Erken çocukluk eğitimi ve bakımı süreci ebeveynlerin istihdam durumundan doğrudan etkilenmektedir. Ebeveynlerin ve çocuğun ihtiyaçlarını karşılayabilecek nitelikli eğitim ve bakım kurumlarının olup olmaması sadece çocukların okullaşma durumunu değil; aynı zamanda ebeveynlerin, özellikle kadının istihdama katılım durumunu belirlemektedir. Dolayısıyla erken çocukluk eğitimi ve bakımı hizmetlerinin yaygınlaştırılması kadın istihdamının desteklenmesinde kilit bir role sahiptir. Mesai saatleriyle uyumlu olmayan bakım ve eğitim hizmetlerinin daha uzun saatlere, dönemlere ve yıllara yayılarak genişletilmesi bu bağlamda önemli bir ihtiyaçtır.

Kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilen memurların 0-6 yaş grubuna giren çocuk sayıları 50'den fazla olduğunda, erken çocukluk eğitimi ve bakımına yönelik kurum açma zorunluluğu bulunmaktadır. Çocuk sayısı özel kurumlar için ise 150 olarak belirlenmiştir. Ancak erken çocukluk eğitimi ve bakımı hizmetleri için kurum açma zorunluluğu bir yandan kadın istihdamının piyasa koşulları içerisinde tercih edilebilirliğini azaltmakta, bir yandan da işverenlerin sayıları göz önünde bulundurarak kadın çalışan istihdam etmelerine neden olmaktadır. Doğum, süt, bakım izinlerinin kadınlar üzerinden tanımlanıyor olması ise kültürel kodları açıkça ortaya koymaktadır.

Kurum ve kuruluşlar tarafından sağlanan hizmetlerin niteliği de sorgulanması gereken bir diğer boyut olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle kontrol ve denetimlerin artırılmasının yanı sıra, nitelik geliştirici tedbirlerin uygulamaya konması da önemsenmelidir. Tam anlamıyla bir uzmanlaşmanın sağlanmasına kapı aralayan uygulama alternatifi ise, kurum ve kuruluşların erken çocukluk eğitimi ve bakımı hizmeti veren kurumlarla anlaşması olabilir. Var olan kurumlarla işbirliklerinin yapılması, hem erken çocukluk eğitimi ve bakımı sağlayan kurumlarının sayısını artıracak hem de niteliğin garanti altına alınmasına katkı sağlayacaktır. Bu sayede çocuk sayısı bir ölçüt olmaktan çıkarak her çocuğun erken çocukluk eğitimi ve bakımı hizmetlerine erişimi ebeveynlerinin kurumları üzerinden desteklenebilecektir. Söz konusu destek çocukların erken çocukluk eğitimi ve bakımı ücretlerinin iş yeri tarafından desteklenmesi, devletin aileye, ailenin çalıştığı kuruma ya da çocuğun kayıtlı olduğu erken çocukluk eğitimi ve bakımı kurumuna teşvik veya maddi destek vermesi gibi seçenekler üzerinden şekillendirilebilir.

Erken çocukluk eğitimi ve bakımı politikalarında önemli yansımaları olan bir diğer unsur da, bu alana ayrılacak olan kamu kaynakları ve finansman meselesidir. Devletin erken çocukluk eğitimi ve bakımına ilişkin sağladığı teşvikler ya da sübvans ettiği harcamaların uzun vadede toplum ve birey için önemli getirileri olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Kamunun erken çocukluk eğitime yönelik yaklaşımının bir kaynak sorunundan ziyade, öncelik sorunu olduğundan söz edilebilir. Bu nedenle, örneğin ilk ve ortaöğretimdeki teşvik uygulamalarının okul öncesi eğitim ve bakımına kaydırılması gibi önceliklendirmelerin yapılması düşünülebilir.

Eğitim sisteminde özel öğretimin payı yıllar içerisinde artmıştır. Bunda devletin uyguladığı teşvikler ve eğitim öğretim desteklerinin rolü büyüktür. Milli Eğitim İstatistikleri 2016-2017 öğretim yılı verilerine göre; özel okullara devam eden öğrencilerin oranı, toplam öğrenci sayısının %7,6'sına karşılık gelmektedir. Erken çocukluk eğitimi ve bakımı hizmetlerine ilişkin olarak Türkiye'de toplam 29.293 kurum bulunmakta, bunun 23.820'sini resmi kurumlar oluşturmaktadır. Buna göre özel okul öncesi eğitim kurumlarının tüm okul öncesi eğitim kurumlarına oranı %19'dur. Okul öncesi eğitim kademesi için sağlanmaya başlanan eğitim öğretim desteği, bu kademedeki yaygınlaştırma politikalarının bir parçası olarak olumlu etki sağlayabilecektir. Dolayısıyla zorunlu eğitim kademesinde sağlanan teşviklere kıyasla okul öncesi eğitim kademesindeki yaygınlaştırma ihtiyacı göz önünde bulundurularak, bu kademedeki öğrenciler için sağlanan teşviklerin artırılması düşünülebilir. Bununla birlikte, özel teşvikler mevcut devlet politikalarında sosyoekonomik düzeyi nispeten daha iyi olan ailelerin çocuklarını özel okullara gönderirken yararlandıkları bir indirim olarak işlev görmektedir. Dezavantajlı çocukların erken çocukluk eğitiminden faydalanmasını sağlamak için bu kesimin ihtiyaçlarına cevap verebilen özel teşvikler gerekmektedir. Özellikle toplumun en yoksul %40'lık kesimi için ailenin gelir seviyesi de göz önünde bulundurularak politikalar oluşturulması faydalı olabilecektir.

Öneriler

- Ebeveynlerin istihdam koşullarına uygun saat, süre ve dönemleri gözetebilecek kurum sayısının artırılması için kolaylaştırıcı düzenlemelerin geliştirilmesi
- Anne odaklı yasal izin tanımlamalarından vazgeçilerek, ebeveyn bazlı mevzuat düzenlemelerinin yapılması için ihtiyaç analizlerinin gerçekleştirilmesi ve ilgili çalışmaların yapılması
- Kurum ve kuruluşların erken çocukluk eğitimi ve bakımına yönelik kurum açma zorunluluğunun kadın çalışanların çocuk sayıları üzerinden yapılması uygulamalarına son verilmesi, kurum ve kuruluşların profesyonel bakım ve eğitim hizmeti veren kurumlarla anlaşmaya yönlendirilmesi
- Kadınların çocuk gelişimi, eğitimi ve bakımı sürecindeki aktif rolleri bilinmekle birlikte, benzer şekilde babaların da çocuk eğitimi, gelişimi ve bakımı sürecine dahil olup, bilgi ve deneyimlerinin geliştirilmesine yönelik sadece 'baba eğitimi' ya da 'anne baba birlikte aile eğitimi' olanaklarının özel ve resmi kurumların işbirliği ile planlanması
- Teşvik uygulamalarının okul öncesi eğitim ve bakımına kaydırılması için alternatif önceliklendirmelerin gözden geçirilmesi
- Okul öncesi yaygınlaştırılırken, çeşitli sosyo-ekonomik grupları hedef alan birden çok politika ve stratejinin oluşturulması

Türkiye’de, özellikle 0-3 yaş için kaliteli eğitim ve bakım hizmetleri veren kurum sayısındaki sınırlılık ve sağlanan hizmetin güvenilirliğine ilişkin olumsuz toplumsal algı, ebeveynleri resmi olmayan bakım hizmetlerine yöneltmektedir.

Erken çocukluk eğitimi ve bakımı her çocuğun bütüncül gelişiminin sağlıklı bir biçimde devam etmesinde önemli bir yere sahiptir. Öğrenmenin en yoğun ve en hızlı olduğu bu yaşlarda sağlanan eğitim ve bakım desteği, çocukların kazanacakları bilgi ve becerilerin temelini oluşturmakta ve hayat boyu etkisini sürdürmektedir. Bu noktada erken çocukluk eğitimi ve bakımının toplumsal yaşama ve refaha olan katkısı da belirginleşmektedir. Erken çocukluk eğitimi ve bakımının bireyler arasında bilgi ve beceri farkı yaratmasındaki temel etken ise öncelikle nitelik, ardından da eğitimin süresidir. İlkokula başlamadan önce erken çocukluk eğitimi ve bakımı hizmetlerine erişemeyen çocuklar için temel eğitim süresi boyunca ve sonrasında oluşan bu farkın kapatılmasını sağlayacak herhangi bir telafi mekanizmasının olmaması, bu dönemi daha önemli hale getirmekte ve oluşan farkın yıllar içerisinde derinleşmesine zemin hazırlamaktadır.

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması(2013) verilerine göre çalışan annelerden %27'si ya evde ya da çocuklarını işe götürerek çocuklarına kendileri bakmakta, %32'si çocuklarını büyükannesine bırakmaktadır. Ailenin diğer üyeleri tarafından bakılan çocuk oranı %13'tür. Yuvaya veya kreşe giden çocuk oranı ise %15'e ulaşmıştır. Söz konusu %15'in içinde olabilmek hem yüksek sosyo-ekonomik düzey grubunda olmakla, hem de annenin eğitim düzeyi ve istihdam durumu ile yakından ilişkilidir. Babanın istihdam durumu ise görece daha az etkili olmaktadır. Bu sebeple erken çocukluk eğitimi ve bakımının evrenselleştirilene kadar sosyo-ekonomik düzey temelinde değişkenlik gösteren politika ve stratejilerin oluşturulması ve uygulanması ayrı bir önem taşımaktadır. Örneğin ilkokul çağından küçük çocuklar için annelere yarı zamanlı çalışma hakkı sağlanmasına ilişkin girişimler bulunmakta, ancak bu ve benzeri politikaların kadınların istihdam edilmesine ne derece katkı sağladığına ilişkin karşılaştırmalı incelemelere ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye'de, özellikle 0-3 yaş için kaliteli eğitim ve bakım hizmetleri veren ve nitelikli insan kaynakları bulunan kurum sayısı azdır. Bu durum aileler tarafından da bilinmektedir. Bu sebeple aileler niteliğine güvenemedikleri bir erken çocukluk eğitimi ve bakımı süreci yerine, akrabalar ya da komşularla çözüm geliştirmeyi tercih etmekte, benzeri seçenekleri daha güvenli bulmaktadır. Erken çocukluk eğitimi ve bakımı kurumlarının niteliğinin geliştirilmesi ve okullaşma için destek ve teşviklerin oluşturulması, aileye ve sosyal çevreye bağlı erken çocukluk eğitimi ve bakımı alternatiflerinden vazgeçilmesini sağlama potansiyeline sahiptir.

Öneriler

- Erken çocukluk döneminde nitelikli eğitim ve bakım hizmetlerine erişimin fırsat eşitliği ve kapsayıcılık ilkeleri uyarınca yaygınlaştırılması için stratejilerin oluşturulması
- Temel eğitim süresi boyunca ve sonrasında erken çocukluk eğitim ve bakım hizmetlerine erişememekten kaynaklı farkların kapatılmasını sağlayacak telafi mekanizmalarının oluşturulması
- Eğitim ve bakım hizmetleri veren kurum sayısının artırılması ve özel kurumların çoğalması için destekleyici ve teşvik edici politikaların oluşturulması
- Özellikle 0-3 yaş için kaliteli eğitim ve bakım hizmetleri veren kurumların niteliksel ve fiziksel kapasitelerine ilişkin güçlü denetim mekanizmalarının kurulması
- Erken çocukluk eğitimi ve bakımı hizmetlerinin çocukların gelişimi, sağlığı, okul başarısı vb gibi boyutlarda sağladığı destekleri görünür kılan bilimsel araştırma sonuçlarının toplum ile paylaşılarak, erken çocukluk dönemi eğitiminin önemine yönelik olumlu bir algının oluşturulması

Erken çocukluk eğitiminin niteliği, bakım ve eğitim veren bireylerin ve eğitim sürecinin niteliğine bağlıdır.

Evde bakım hizmetlerinin yaygınlığı düşünüldüğünde, evde çocuk bakımını sağlayan bireylerin bilinç ve eğitim düzeyinin artırılmasıyla birlikte kaydedilecek nitelik gelişimi oldukça değerli görülmektedir. Mevcut durumda, evde çocuk bakımı programı, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü tarafından modüler bir sertifika programı olarak yetişkinlere sunulmaktadır. Bu programlara yönelik talebin artırılması ve programın yaygınlaştırılması önemli fırsatlar yaratabilir. Bakıcılık hizmeti veren kişiler için üniversitelerde ön lisans programlarının oluşturulması da, bu bağlamda düşünülebilir. Bu alandaki sertifikalandırma, evde çocuk bakımı ve eğitimi veren kişilerin yasal düzlemde mesleklerinin tanımlanmasını sağlayacak, kayıt dışı çalışmanın da önüne geçilmesinde kritik bir etken olabilecektir. Bu hem hizmet verenin hem de alanın niteliği ve güvenliği bakımından da koruyucu bir önlem olarak düşünülebilir.

Resmi erken çocukluk eğitimi ve bakımı kurumlarındaki eğitim personelinin ve öğretim içeriğinin niteliği, hizmet süresinden daha etkili olabilmektedir. Öyle ki, PISA bulgularına göre, OECD ülkelerindeki genel eğilimden farklı olarak, Türkiye’de erken çocukluk eğitimine 2 yıl süreyle katılan öğrenciler 1-2 yıl arası katılım gösteren öğrencilere göre PISA 2015’te daha düşük bir performans kaydetmiştir. Bu bulgudan hareketle Türkiye’de öğretmenlerin programı çeşitlendirmesi ve içeriği çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarına göre zenginleştirebilmesi konusunda bir sınırlılık olduğundan söz edilebilir. İlk anda öğrenme açlığı içinde geldikleri okulda, sonraki yıllarda öğrenme içeriğinin zenginleştirilememesi sebebiyle oluşan tekrarlar, öğrencilerin tükenmişlik ve bıkkınlık yaşamasıyla sonuçlanmaktadır. Bu noktada eğitim personelinin özerkliği ve niteliği oldukça önemli bir unsurdur. Dolayısıyla erken çocukluk eğitimi ve bakımının adım atılması gereken öncelikli konuları arasında, öğretmen niteliği ile içerik ve materyal çeşitliliği bulunmaktadır. Lisans eğitiminden güçlü bir altyapı ile mezun olamamış okul öncesi öğretmenlerinin daha sonraki süreçte hizmet içi eğitimlerle yeterli hale getirilmesi lisans eğitiminin niteliğinin artırılmasına yönelik harcanacak çabadan daha fazlasını gerektirmektedir. Bu konuda, alanın önde gelen akademisyenleri öncülüğünde öncelikle nitelikli öğretmen eğitimcisi yetiştirmeyi hedefleyen bir erken çocukluk eğitimi enstitüsünün kurulması düşünülebilir. Böyle bir enstitüde yüksek lisans ve doktora eğitimleri daha nitelikli bir şekilde sağlanabilir, içerik ve materyal gelişimine yönelik çalışmalar yürütülebilir. Üniversitelerde erken çocukluk eğitimine ilişkin programlarda yeterli sayıda öğretmen eğitimcisi bulunduğunu da söylemek güçtür. Söz konusu kurum, alan çalışanları ve akademisyen sayılarının artırılmasında odaklı ve planlı bir büyümeye ev sahipliği yapabilir.

Türkiye’de özel gereksinimli çocukların erken çocukluk eğitimine katılımına ilişkin olarak da önemli sınırlılıklar bulunmaktadır. Kaynaştırma eğitimi konusunda bilgi sahibi olan ve doğru uygulamalar üretebilen eğitim personeli konusunda ciddi sıkıntılar bulunmaktadır. Okul öncesi öğretmenliği lisans programlarında özel eğitim derslerinin daha önemli bir yer tutması ve ders olarak değil, eğitim sürecinin bir parçası olarak sunulması sağlanabilir. Öğretim sürecinde okul öncesi öğretmenlerinin Rehberlik Araştırma Merkezi gibi kuruluşlar tarafından desteklenmesi ve koordineli çalışma için işbirliklerinin güçlendirilmesi de bir diğer ihtiyaçtır. Bununla birlikte, öğretim programı ve öğretim materyallerinin de kapsayıcılık göz önünde bulundurularak güncellenmesi gerekmektedir. Öyle ki, mevcut programlarda özel gereksinimli çocuklara uyarlanabilir içerik örnekleri oldukça sınırlı kalmaktadır. Özel gereksinimli öğrencilere ilişkin sınırlılığın da ötesinde, öğretim programlarının her çocuğun kendi içinde farklı olduğu bakış açısıyla, kendi ilgi ve yeteneklerini ortaya koyabilecekleri zengin ve esnek bir içeriğe sahip bakım ve eğitim süreçlerinden geçmesi sağlanmalıdır. Kişisel ya da sosyo-ekonomik çeşitliliğin de üzerine çıkan bireyselleştirilmiş eğitim bakış açısının öğretim programlarına yansıtılması ihtiyacı hala varlığını sürdürmektedir.

Öneriler

- Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü tarafından modüler bir sertifika programı olarak yetişkinlere sunulan evde çocuk bakımı programının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması
- Evde çocuk bakımı sağlayacak kişiler için üniversitelerde ön lisans programlarının oluşturulması
- Evde çocuk bakımı sağlayacak kişilerin mesleki tanımının yasal düzlemde yapılması sağlanarak kayıt dışı çalışmanın önüne geçilmesi
- Erken çocukluk eğitimi alanında önde gelen akademisyenler öncülüğünde erken çocukluk eğitimi enstitüsü kurulması ve lisansüstü eğitim programlarının niteliğinin arttırılması amacıyla alandaki uzman kişilerin ortak bir platformda çalışarak güç birliğinin sağlanması
- Okul öncesi öğretmenliği lisans programlarında özel eğitim derslerinin öğretim sürecine içkin hale getirilmesi
- Eğitim Fakülteleri bünyesindeki özel eğitim öğretmenliği bölümlerinde okul öncesi eğitim düzeyinde de derslerin verilmesi ve mevcut derslerin arttırılması
- Okul öncesi öğretmenlerinin Rehberlik Araştırma Merkezi gibi kuruluşlar tarafından desteklenmesi ve işbirliklerinin güçlendirilmesi
- Öğretim programı ve öğretim materyallerinin geliştirilmesi ve zenginleştirilmesi için çalışmaların yapılması
- Erken çocukluk eğitiminden başlayarak bireyselleştirilmiş öğretim programlarının uygulanması ve programların kapsayıcılık ilkesi göz önünde bulundurularak güncellenmesi

Erken çocukluk eğitimi ve bakımına ilişkin devlet uygulamalarının güçlü sivil toplum örgütleri, ulusal ve uluslararası işbirlikleri ile desteklenmesi daha etkin modellerin planlanmasında kritik bir rol oynamaktadır.

Resmi makamların öncülüğünde oluşturulacak olan yasal zeminler, okullaşmanın artması için sağlanacak teşvik ve destek mekanizmaları, niteliğin geliştirilmesi için oluşturulacak standartlar, gelişimin sağlanması için başlangıç adımlarıdır. Ancak üçüncü sektörün katılım, destek ve işbirlikleri süreç için son derece hayatidir. Türkiye’de Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler ve daha birçok uluslararası ve ulusal kurum ve kuruluş tarafından desteklenen ve gerçekleştirilen projeler yürütülmüştür. Bu projelerin bir kısmının bilgi üretme ve yaymayı, bir kısmının nitelik ve standart geliştirmeyi, bir kısmının ise iyi örneklerin yaygınlaştırılmasını odak aldığı söylenebilir. Söz konusu projeler kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcilerinin yanı sıra akademisyenler, STK’lar, girişimler ve diğer paydaşların katılım ve katkısı ile hayata geçirilmiştir. Benzeri uygulamaların nasıl devam ettirilebileceği ve yaygınlaştırılabileceği de bu kapsamda konunun tüm taraflarıyla tartışılarak araştırılmalıdır.

Erken çocukluk eğitimi ve bakımı hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve iyileştirilmesi kapsamında öne çıkan uluslararası deneyimler üzerinde önemle durulması gereken bir diğer boyuttur. Eğitimin kültürel bir deneyim olduğu göz önünde bulundurulduğunda, öğrenci nüfusu, öğretim içeriği ve kurumların işleyişi gibi süreci etkileyen tüm ana ve yan faktörlerin ülkelerin kendi özgünlükleri içerisinde incelenmesi gereklidir. Zira bu karşılaştırmalar, ülkelere kendileri için var olan birikimi süzme fırsatı teşkil ederken, aynı zamanda var olan zengin kaynaklardan da faydalanılmasını sağlamaktadır. Kültürel farklar sebebiyle bazı politika ve uygulamalar çocuk dostu veya çocuk merkezli bulunmasa da, yahut başka ülkeler için işlevsel olmasa da, belirli bir kültür içerisinde öğrenmeyi ve niteliği engelleyici olmayan faktörlerin tespit edilmesi, diğer ülkeler için farklı alternatif uygulamalara kapı aralama potansiyeline sahiptir. Bu sayede uluslararası karşılaştırmalar gerçekleştirilebilir, küresel ve yerel işbirlikleri kurulabilir, kaynak birleşimiyle daha hızlı ve daha etkin çözüm önerileri geliştirilebilir. Proje ve çalışmaların sürdürülebilirlik boyutunun ön plana alınmasıyla kısa zamanlı uygulamalar değil, sonrasında kendi kendini devam ettirebilen ve hatta yaygınlaştırabilen projelerin hayata geçirilmesi öncelenebilir. Türkiye’de erken çocukluk eğitimi ve bakımına ilişkin ulusal veya uluslararası sivil toplum örgütlerinin güçlendirilmesi daha etkin bir erken çocukluk eğitim ve bakım modelinin planlanmasında önemli bir rol oynayacaktır.

Öneriler

- Kamu kurum ve kuruluşlarının ulusal, uluslararası ve özel kuruluşların yanı sıra akademisyenler, girişimler ve diğer paydaşların işbirliği ile hayata geçirilen proje ve uygulamaların çoğaltılması
- Türkiye’de erken çocukluk eğitimi ve bakımına ilişkin sivil toplum örgütlerinin güçlendirilmesine yönelik politikaların ve teşviklerin hayata geçirilmesi

Son söz;

Bu belge kapsamında ele alınan başlıklar, sahada gelişim ihtiyacı en çok vurgulanan alanlardan sadece bazılarıdır. Politika önerileri ise söz konusu alanlarda derinlemesine çalışmalar gerçekleştirilmesi gereken ve belki de her bir öneri için ayrı strateji haritalarının çıkarılması gereken meta önerilerdir. Ancak bu başlıkların ortaya konmasının amacı hem paydaşlara büyük resmi olabildiğince geniş bir perspektiften sunmak hem de odağı daha dar ve spesifik alan çalışmalarının başlatılmasına önderlik yapmaktır. Bilimsel verilere dayalı ve katılımcı politikaların ve uygulamaların, erken çocukluk eğitimi ve bakımının gelişmesindeki iki temel değer olduğundan hareketle, orta ve uzun vadede önemli adımların atılacağına inanıyoruz. Bu belge, alanda çocuk dostu eylemlerin önemine inanarak, kendi uzmanlık alanında çocuklara ve ailelerine yönelik hizmet veren tüm paydaşların görüşüne açıktır.

